

พระรามของเขมร (รามเกรตตี้) : การศึกษาในฐานะวรรณกรรมพุทธศาสนา
Rama stories of Cambodia (Ramakreti) : Analysis as
Buddhist literature

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ

Natawut Klaisuwan

อาจารย์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย

Lecturer of the Thai Language Program, Faculty of Humanities,

Mahamakut Buddhist University

*Corresponding Author, Email: natawut.kla@mbu.ac.th

Received 30/05/2024 | Revised 05/09/2024 | Accepted 25/09/2024

บทความวิชาการ (Academic Article)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องพระรามของเขมร (รามเกรตตี้) ในฐานะวรรณกรรมพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่าเรื่องพระรามของเขมร (รามเกรตตี้) ปรากฏหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา 2 ประการ คือ 1. ไตรลักษณ์ 2. มงคลสูตร โดยหลักธรรมคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ได้อธิบายให้เห็นในเรื่องของความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของทุกสรรพสิ่งที่ไม่มีความยั่งยืนได้ ส่วนหลักธรรมคำสอนเรื่องมงคลสูตร เป็นการอธิบายแนวทางในการปฏิบัติตนในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ ความกตัญญู งดเว้นจากการทำชั่ว รู้จักเคารพ การทำนิพพานให้แจ้ง มีสติไม่ประมาท ซึ่งหลักธรรมคำสอนประการต่าง ๆ หากปฏิบัติตามแล้ว ก็จะช่วยสร้างความเจริญงอกงามแก่ชีวิต

คำสำคัญ: เรื่องพระรามของเขมร; (รามเกรตตี้); วรรณกรรมพุทธศาสนา

Abstract

This academic article aims to study the Rama literature that appears in Khmer (Ramkerti) as Buddhist literature. The study found that the Khmer Rama story (Ramkerti) contains two Buddhist principles and teachings: 1. Tilakkhaṇa and 2. MaṅgalaSutta. The Tilakkhaṇa (three characteristics) explain the impermanence (Aniccatā), state of suffering (Dukkhatā), and soullessness (Anattatā) of all things. The Mangala Sutta explains how to behave in various matters to which things in this world could truly be considered blessings, such as Gratitude (Kataññutā), Abstention from sin (Virtī pāpā), Respect (Gāravo), Realization of Nibbana (Nibbāna-sacchikiriya), Diligence in virtue (Appamādo ca

dhammesu), etc. The dharmas, Tilakkhaṇa and MaṅgalaSutta, that appear in the Rama tale bring prosperity to those who follow them.

Keywords: Rama stories of Cambodia; (Ramakreti); Analysis as Buddhist literature

บทนำ

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นดินแดนที่อยู่ในทวีปเอเชีย มีสภาพภูมิศาสตร์แบ่งออกได้ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นแผ่นดินใหญ่กับส่วนที่เป็นหมู่เกาะ ส่วนที่เป็นแผ่นดินใหญ่ประกอบด้วยประเทศเอกราช ได้แก่ พม่า ไทย เขมร ลาว เวียดนาม มาเลเซีย ส่วนที่เป็นหมู่เกาะประกอบด้วยประเทศเอกราช ได้แก่ อินโดนีเซีย สิงคโปร์ บรูไน ฟิลิปปินส์ ซึ่งมีชื่อเรียกรวมกันว่ากลุ่มเกาะมลายู (ศิวพร ชัยประสิทธิ์กุล, 2553) ประเทศส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รับวัฒนธรรมจากอินเดียเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการปกครอง จึงทำให้วัฒนธรรมอินเดียเข้ามาเจริญแพร่หลายยังบริเวณนี้

วัฒนธรรมกระแสหนึ่งจากอินเดียที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ วัฒนธรรมพุทธศาสนา โดยหลังจากการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 ในประเทศอินเดีย ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช ณ อโศการาม กรุงปาฏลิบุตร แคว้นมคธ โดยพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธาน ส่งผลให้พุทธศาสนาแพร่หลายจากอินเดียเข้าสู่ดินแดนต่าง ๆ โดยการเผยแผ่ของคณะพระธรรมทูต 9 สาย คณะพระธรรมทูตสายหนึ่ง นำโดยพระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ ได้เดินทางมาเผยแผ่พุทธศาสนาไปยังดินแดนสุวรรณภูมิหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้พระพุทธรูปเจริณรุ่งเรือง และเป็นที่ยอมรับนับถือในดินแดนสุวรรณภูมิหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่นั้น (พัฒน์ เฟื่องผลา, 2556)

ส่วนวัฒนธรรมอีกกระแสหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี ดังจะเห็นได้ว่าประเทศไทย เขมร ลาว พม่า มาเลเซีย อินโดนีเซีย เวียดนาม ต่างรับเอาวรรณกรรมอินเดีย เช่น รามายณะ มหาภารตะ คัมภีร์ปุราณะ และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับลัทธิธรรมนิยมของเจ้าผู้ครองนครหรือพระมหากษัตริย์มาดัดแปลงเป็นวรรณกรรม โดยมีเนื้อเรื่องที่เข้ากันได้กับวัฒนธรรมท้องถิ่น (บังอร ปิยะพันธุ์, 2537) ซึ่งวรรณกรรมอินเดียเรื่องหนึ่งที่ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รับเข้ามา และดัดแปลงเนื้อหาให้เข้ากับบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น คือ เรื่องพระรามหรือรามายณะ เมื่อเรื่องพระรามหรือรามายณะได้แพร่หลายเข้าสู่ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว จึงทำให้เกิดเป็นเรื่องพระรามหรือรามายณะของประเทศนั้น ๆ เท่าที่สืบค้นได้พบว่า ประเทศที่นำเรื่องพระรามหรือรามายณะของอินเดีย ไปดัดแปลงเป็นเรื่องพระรามประจำท้องถิ่น มีอยู่ด้วยกัน 7 ประเทศ และมีชื่อเรียกต่างกัน ดังที่เสฐียรโกเศศ (2550) กล่าวไว้ ดังนี้

1. เรื่องพระรามในประเทศไทย มีชื่อเรียกว่า *รามเกียรติ์* มีอยู่ด้วยกันหลายฉบับ
2. เรื่องพระรามในประเทศเขมร มีชื่อเรียกว่า *รามเกรดี* มีอยู่ด้วยกันหลายฉบับ
3. เรื่องพระรามในประเทศลาว มีชื่อเรียกว่า *พระลักพระราม (พระรามชาดก)*
4. เรื่องพระรามในประเทศพม่า มีชื่อเรียกว่า *รามชัต (รามชาติ)*
5. เรื่องพระรามในประเทศเวียดนาม จากการศึกษาค้นคว้ายังไม่ปรากฏชื่อเรียกที่แน่ชัด
6. เรื่องพระรามในประเทศอินโดนีเซีย มีอยู่ด้วยกันหลายฉบับ มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป ได้แก่

เสร์ตราม และ *เสร์ตรามเกลิง* ทั้งนี้ยังมีเรื่องพระรามบนเกาะบาหลีอีก 2 ฉบับ คือ *รามายณะวาลมีกี* และ *อุตตรกาวณท์* (เรียกชื่อเดิมตามแบบเรื่องพระรามของอินเดีย คือ รามายณะ)

7. เรื่องพระรามในประเทศมาเลเซีย มีหลายฉบับ มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป ได้แก่ *ทิกายัตศรีราม* (*ศิริสารามา* หรือ *สิทิกายัตศรีรามมา*) *ทิกายัตราวณ* และ *ศรีราม*

เมื่อมองมาที่ประเทศเขมรจะเห็นได้ว่า มีวัฒนธรรมหลากหลายที่ร่วมกับวัฒนธรรมของไทย เช่น ด้านภาษาและวรรณคดี ตัวอักษร พระราชพิธีในราชสำนัก ทั้งยังนับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาท เช่นเดียวกับประเทศไทย มีการสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนเชื่อเรื่องบุญบาป และเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม (เทพประวิณ จันทรแรง, 2553) นอกจากนี้เรื่องพระรามของเขมร (รามเกิร์ต) ยังมีเนื้อหาที่คล้ายกับเรื่องพระรามของไทย (รามเกียรติ์) มากกว่าเรื่องพระรามของประเทศอื่น ๆ ดังนั้นการศึกษาเรื่องพระรามของเขมร (รามเกิร์ต) ในฐานะวรรณกรรมพุทธศาสนา จึงช่วยทำให้มองเห็นถึงความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างประเทศเขมรกับประเทศไทย อันจะช่วยก่อให้เกิดความเข้าใจที่ติดกันระหว่างคนเขมรกับคนไทยในฐานะเพื่อนบ้านที่นับถือศาสนาเดียวกัน และปฏิบัติตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาเหมือนกัน แต่ก่อนที่จะศึกษาและวิเคราะห์ ผู้เขียนบทความเห็นควรว่าต้องทบทวนประวัติความเป็นมาของเรื่องพระรามของเขมร (รามเกิร์ต) ตลอดจนทบทวนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความหมาย และจุดมุ่งหมายของวรรณกรรมพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันระหว่างผู้เขียนบทความและผู้อ่านบทความเรื่องนี้

ประวัติความเป็นมาของเรื่องพระรามของเขมร (รามเกิร์ต)

เรื่องพระรามของเขมร (รามเกิร์ต) มีเค้าโครงเรื่องเหมือนกับเรื่องพระรามของไทย (รามเกียรติ์) แต่บางตอนมีโครงเรื่องคล้ายกับเรื่องพระรามของอินเดีย (รามายณะ) ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่า คงจะได้รับอิทธิพลไปจากไทยในสมัยหลัง เพราะมีเรื่องรามสูรต่อสู้กับอรชุน อรชุนตายเพราะถูกรามสูรจับขาแล้วฟาดไปที่เขาพระสุเมรุ จนเขาพระสุเมรุเอียง (เสฐียรโกเศศ, 2550) เป็นต้น

คำกล่าวของเสฐียรโกเศศที่ว่า เรื่องพระรามของเขมร (รามเกิร์ต) อาจได้รับอิทธิพลจากเรื่องพระรามของไทย (รามเกียรติ์) เป็นความจริงส่วนหนึ่ง เพราะจากการทบทวนเอกสารต่างๆ ทำให้ทราบว่าเรื่องพระรามของเขมร (รามเกิร์ต) แบ่งเนื้อเรื่องออกได้ 2 ภาค คือ ภาคต้นกับภาคปลาย ซึ่งเนื้อเรื่องในภาคต้นเป็นของเขมรโดยแท้ (บุษบา เรื่องศรี, 2548) ส่วนเนื้อเรื่องในภาคปลายได้รับอิทธิพลจากเรื่องพระรามของไทย (รามเกียรติ์) ทั้งนี้ศานติ ภักดีคำ (2550) กล่าวว่า เรื่องพระรามของเขมร (รามเกิร์ต) ในภาคปลาย มีความใกล้เคียงกับเรื่องพระรามของไทย (รามเกียรติ์) พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องสอดคล้องตรงกันตลอด จึงสันนิษฐานได้ว่าเรื่องพระรามของเขมร (รามเกิร์ต) ภาคปลาย น่าจะแปลไปจากเรื่องพระรามของไทย (รามเกียรติ์) พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทว่าเรื่องพระรามของเขมร (รามเกิร์ต) มีชื่อแตกต่างออกไป กล่าวคือ มีเรื่องราวทางพุทธศาสนาเข้าไปแทรกอยู่ เช่น เรียกพระรามว่าหน่อพุทธางกูร และมีตอนหนึ่งที่กล่าวถึงเรื่องนิพพานอันเป็นคติทางพุทธศาสนา

ความหมายและจุดมุ่งหมายของวรรณกรรมพุทธศาสนา

นักวิชาการด้านวรรณคดี นิยามความหมายของวรรณกรรมพุทธศาสนาไปในแนวทางเดียวกัน กล่าวคือ วรรณกรรมพุทธศาสนาเป็นงานเขียนที่อาศัยเนื้อหาสาระหรือหลักธรรมทางพุทธศาสนา หรือเรื่องราวของบุคคลในพุทธศาสนา เช่น พระพุทธเจ้า พระสาวก อุบาสก อุบาสิกา มาเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง (สนธิ ตั้งทวี, 2527) การแต่งวรรณกรรมพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงหลักธรรมคำสอน โดยเน้นให้เห็นคุณค่าของพุทธธรรมเพื่อน้อมนำจิตใจให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส และให้เห็น

ถึงความดีของการบำเพ็ญบารมี ทั้งยังมุ่งหวังให้เข้าใจโลกตามความเป็นจริง ตลอดจนมุ่งแสดงให้เห็นประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนา (ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และสิทธิมนต์ ตีสันเทียะ, 2565) ทั้งนี้โดยส่วนใหญ่แล้ว วรรณกรรมพุทธศาสนาจะมุ่งสอนใจบุคคลให้รู้ดีรู้ชั่ว กล่อมเกลาจิตใจให้ประณีตงดงาม เว้นจากสิ่งชั่วและให้ประพฤตินิสัยที่ดีงาม ซึ่งเห็นได้ว่าแตกต่างจากวรรณกรรมคำสอน เพราะวรรณกรรมคำสอน จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับคำแนะนำสั่งสอนที่บุคคลทั่วไปควรปฏิบัติ นอกจากนี้ยังใช้สั่งสอนเยาวชนในกลุ่มของตน เพื่อเป็นแนวทางของการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (พระราชปริยัติ [สฤชต์ สิริโร], 2549) จึงตรงกับนิยามความหมายของพุทธศาสนาที่ว่า พุทธศาสนา คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีการเรียนรู้และปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษย์ (นภาพร ศรีสม, 2567)

เรื่องพระรามของเขมร (รามเกรต์) : การศึกษาในฐานะวรรณกรรมพุทธศาสนา

การศึกษาเรื่องพระรามของเขมร (รามเกรต์) ในครั้งนี้ จะศึกษาในฐานะวรรณกรรมพุทธศาสนา โดยจะวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นว่าเรื่องพระรามของเขมร (รามเกรต์) ได้แสดงหลักธรรมทางพุทธศาสนา หัวข้อใดบ้าง ทั้งนี้ผู้เขียนบทความได้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากรามเกรต์ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย (เล่มที่ 1-10) เนื่องจากเป็นฉบับเก่าแก่ที่สุดของเขมร และได้รับการยอมรับในประเทศเขมรว่า สะท้อนให้เห็นความเป็นตัวตนของเขมรมากกว่าฉบับอื่นๆ โดยรามเกรต์ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตยมีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้ (พุทธศาสนบัณฑิตย เล่ม 1-10, 2539)

หลังจากที่พระราม พระลักษมณ์ ปรานางกากนาสูรแล้ว พระฤๅษีพิศาวามีตรได้พาไปยกศรที่นครมิถิลา ยังผลให้พระรามได้นางสีดาเป็นชายา กาลต่อมาพระบาททศรถดำริให้พระรามครองราชย์แต่นางไกเกสีขอให้พระภริตโอรสของนางขึ้นครองราชย์ก่อน แล้วให้เนรเทศพระรามออกเดินป่าเป็นเวลา 14 ปี ในการนี้พระลักษมณ์กับนางสีดาขอตามเสด็จพระรามเดินป่าด้วย ต่อมาพระรามออกบวชเป็นดาบส ฝ่ายพระบาททศรถตรอมใจจนสิ้นพระชนม์ พระภริตไม่เห็นด้วยกับการกระทำของพระมารดาไกเกสี จึงออกติดตามพระรามเพื่อเชิญให้กลับมาครองราชย์ แต่พระรามไม่ยอมกลับเพราะต้องการรักษาคำสัตย์ของพระราชบิดา จึงรับสั่งให้พระภริตกลับไปครองราชย์แทน ต่อมาพระราม นางสีดา พระลักษมณ์ เดินทางเข้าป่าลึก ได้รับภัยยักษ์พิราธและได้ฆ่ายักษ์พิราธตาย ฝ่ายนางสุรปนาเข้าป่ามาพบพระราม พระลักษมณ์ เห็นรูปงามจึงเกี่ยวพาราสีแต่ไม่สำเร็จจึงทุบตีนางสีดา พระลักษมณ์ลงโทษนางสุรปนาจนเสียชีวิต นางจึงไปฟ้องกรุงราพณ์พี่ชายพร้อมกับพรรณนาความงามของนางสีดา กรุงราพณ์จึงให้ทหารลักพาไปเป็นกวางทองไปล่อลวงจนชิงนางสีดามาได้ เนื้อความต่อมากล่าวถึงควายทูลีสังหารพ่อแล้วไปทำรบกับกรุงพาลีจนถูกกรุงพาลีสังหารในถ้ำ ต่อมาสุครีพถูกกรุงพาลีทำร้ายเพราะเข้าใจผิดคิดว่าสุครีพกบฏ สุครีพจึงมาเข้ากับพระรามพร้อมด้วยหนุมานและพลวานร จากนั้นพระรามให้จองถนนข้ามไปกรุงลงกา กรุงราพณ์ทราบข่าวจึงเรียกประชุมเพื่อปรึกษาการศึกษา ฝ่ายพิเภกแนะนำให้ส่งนางสีดาคืนจึงถูกกรุงราพณ์ขับไล่ออกจากเมือง พระรามได้ส่งองคตมาเจรจาให้กรุงราพณ์คืนนางสีดาแต่กรุงราพณ์ไม่ยอม และสั่งให้กุมภกรณออกรบ ฝ่ายกุมภกรณออกรบกับพระลักษมณ์ ทำให้พระลักษมณ์ได้รับบาดเจ็บปางตาย แต่หนุมานไปหาตัวยามาแก้ไขได้ พระลักษมณ์จึงมาสังหารกุมภกรณ จากนั้นกรุงราพณ์จึงให้อินทรชิตออกรบ อินทรชิตได้แผลงศรนาศเป็นพญานาคไปรัดตัวพระลักษมณ์และพลวานรทั้งหมด ทำให้พระรามโกรธแค้นพระพรหมที่ช่วยเหลืออินทรชิต ฝ่ายพระพรหมกลัวพระรามทำร้าย จึงไปตามพญาครุฑให้มาขับไล่พญานาค ทำให้พระลักษมณ์และพลวานรทั้งหมดฟื้นขึ้น กาลต่อมากรุงราพณ์พร้อมด้วยนางมณโฑศิริไปทำพิธีบนภูเขาคูหา แต่ถูก

หนุมาณาทำลายพิธี ฝ่ายอินทรีชิตได้ออกรบอีกครั้งและถูกพระลักษมณ์สังหาร กรุงราชนครจึงให้ไปเชิญกรุงมุลผลัมมาช่วย (จบเนื้อความเพียงเท่านี้)

ในการศึกษาและวิเคราะห์ ผู้เขียนบทความจะยกตัวบทเรื่องพระรามของเขมร (รามเกิร์ต) มานำเสนอโดยการปริวรรตข้อความจากตัวอักษรเขมรเป็นตัวอักษรไทยปัจจุบัน พร้อมกับมีคำแปลภาษาไทยกำกับ ทั้งนี้ผลการศึกษาและวิเคราะห์ตัวบทพบว่า เรื่องพระรามของเขมร (รามเกิร์ต) มีฐานะเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา เนื่องจากการนำหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินเรื่อง โดยหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาที่ปรากฏจากเรื่องพระรามของเขมร (รามเกิร์ต) มีดังนี้

1. ไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะ 3 ประการ ที่มีแก่สังขารทั่วไป ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือ ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความเป็นทุกข์ และความมิใช่ตัวตน (นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, 2521) โดยเรื่องพระราม ของเขมร (รามเกิร์ต) ปรากฏคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ว่า ชีวิตมนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงความทุกข์ได้ นอกจากนี้ชีวิตมนุษย์ย่อมมีวันแตกดับ ดังจะเห็นได้จากตอนที่พระบาททศธรสวรรณคร พระภริจตุเสี่ยพระทัยมาก นางโกเกสได้กล่าวกับพระภริจตุว่ามนุษย์ทุกคนเมื่อเกิดมาแล้วต้องตาย ดังความว่า

คำถอดความ

สพพสรโลสงคมนุสฺสผง ฯ พุณฺณนาณิงกนฺลจ เจยสจจากโอยรง อังเพื่อพล์พุณฺณ
ลบาน ฯ ขาดิขรามรณมาน ขาดิเกิตบาน ขารูปจเร็นองคา ฯ พุณฺณงเหยียลุชะธา จาสจจา
มรณา เญาฤกตีสภาพสลาบแหง ฯ ฤกกลผลบุดผาง ฤกพุดจพิทง สรทาปครบกบุด
ลิ่งรีกรแรงเรายเกสร พงเพญคนธ กุสิณแบรเสบียเลหียคนธา ฯ กุตีบุดจเลจพิทงวา
ขุจิจาสผลลา สรคาลเหีย พุเพงแหง ฯ

คำแปล

สรรพสิ่งรวมทั้งผองมนุษย์ ฯ ไม่อาจข้ามให้สุด ซึ่งความทุกข์ทนไปได้ ฯ อันชาติ
ชรามรณานั้น มีชาติเกิดอัน เป็นรูปจำเริญองคา ฯ แล้วถึงซึ่งความชรา แก่จากมรณา
เป็นสภาพความตายนั่นเอง ฯ ดุจผลบุดผาทั้งปวง ตุมผลิดอกดวง ซ้อนกลีบเกสรบุดผา
ฯ ที่บ้านแล้วโรยเกสร สุกนธขจร พลันกลายเป็นกลีบบางเบา ฯ ลูกอ่อนผุดออกจากก้าน
ผลอ่อนแก่ห้าม แล้วสุกเที่ยงแท้แน่นอนแล ฯ

(พุทธศาสนบัณฑิตย, 2539 ข : 41-42)

นอกจากนี้ยังปรากฏคำสอนในเรื่องที่ว่าชีวิตย่อมมีการเปลี่ยนแปลง มนุษย์ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ชีวิตของมนุษย์ย่อมมีขึ้นมีลง เปลี่ยนแปลงได้เหมือนกับกลางวันและกลางคืน คำสอนดังกล่าวปรากฏจากตอนที่พระฤชิวาททวยสอนพระราม เมื่อครั้งถูกเนรเทศออกจากนครไอยุทธยา ความว่า

คำถอดความ

วิสัยสทวเกิตกนฺงสฺสาน ภาจกรแบรปราณ ปฺรฎฺจทิวาราตรี ฯ กุสิณภูลีสาย
สพทิสทที เญาเดชรสมิ พนฺลิกไนพระสุริยา ฯ ลุชะพระสุริย เสาศยาตรา กบ่างชรุงมหา
สุเมรมณฺทลปีสรทูป ฯ แปรขางจิตมิงมผลบ อุนธการเสาศสพท ทิสานุทิสพุล ฯ
เนชะควรณามาฎจกมมผล กุสล อุกุสล อังพลอเพ็พิมุข ฯ

คำแปล

วิสัยทัศน์เกิดในสถาน ย่อมประสบกับวิฤกษ์ที่แปรเปลี่ยน ประดุจทิวาราตรี ฯ มีแสงทั่วทิศทุกที่ ด้วยเดชศรีศรี ความสว่างแห่งพระสุริยา ฯ เมื่อพระสุริยนั้นยารา กำบังมหา สุเมรุมนทลดับลง ฯ เปลี่ยนเป็นมีตมนอนธการไปสรรพ ทิศานุทิศมอง ไม่เห็น ฯ นี้ควรดุจเดียวกรรมผลกุศล อกุศล ลำบากกระทำจำเดิม ฯ

(พุทธศาสนบัณฑิตย, 2539 ข : 11)

2. มงคลสูตร

มงคลสูตร คือ ธรรมะที่ทำให้เกิดความสุข ความเจริญกับชีวิต มีด้วยกันทั้งสิ้น 38 ประการ (นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, 2521) ทั้งนี้ในเรื่องพระรามของเขมร (รามเกรต์) ปราภฏค้ำสอนเรื่องมงคลสูตร ข้อต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ความกตัญญูกตเวที เป็นมงคลข้อที่ 25 ในมงคลสูตร คือ กตญญูตา โดยเรื่อง พระรามของเขมร (รามเกรต์) สอนให้กตัญญูกตเวทีต่อมารดา ทั้งนี้คำสอนข้อหนึ่งของพุทธศาสนา สอนว่าบิดา-มารดา เป็นเสาหลักของครอบครัว เป็นผู้ให้กำเนิด เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นผู้สั่งสอน ดังนั้น บิดา-มารดา จึงอยู่ในฐานะที่สำคัญยิ่งของบุตร (ลักษณะวัต ปาละรัตน์, 2560) หลักคำสอน เรื่องความกตัญญูปรากฏจากตอนที่องคตพบกับนางมณโฑผู้เป็นมารดาที่กรุงลงกาในคราวเป็นทูต นำพระราชสาส์นของพระรามไปยังกรุงราพณ์เพื่อเจรจาให้กรุงราพณ์ส่งนางสีดาคืน ทั้งนี้เมื่อองคตได้พบกับนางมณโฑที่กรุงลงกา ด้วยความสำนึกในพระคุณของมารดา องคตที่มีมือข้างขวาถือพระราชสาส์นอยู่ จึงยกมือข้างซ้ายไหว้นางมณโฑเพื่อแสดงความกตัญญูกตเวที ดังความว่า

คำถอดความ

องคตอธยาสร้อยสล่ เมยงเมิลเทายล่ กัสดาล่ชามาตาชาก่ ฯ เล็กไฏ เจวงส์ พะฎาก่ เสมีไฟุทธาอนก ขลฤฎววยบงค้เตรกตรง ฯ เสมีปญจปทุมขญรง คุณธงน้ฎักนลง ไกรแลงคมีพีรสาคร ฯ

คำแปล

องคตผู้มีอชฌาคัย แลมองออกไป ก็จำได้ว่ามารดา ฯ จึงยกหัตถ์ซ้ายวันทา เสมอท้องว่ามารดา หม่อมฉันบังคมยินดี ฯ เสมอปัญจปทุม หม่อมฉันรู้คุณหนักหนา อันเล็กกว่าสาครลิก ฯ

(พุทธศาสนบัณฑิตย, 2539 ข : 62)

นอกจากนี้องคตยังกล่าวถึงพระคุณของมารดา ด้วยการนำไปเปรียบเทียบกับการตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้าทั้งหลายที่มีมากเสมือนเม็ดทรายว่า พระคุณของมารดามีมากกว่า และไม่มีอะไรที่วิเศษ ไปกว่าพระคุณของมารดา ดังความว่า

คำถอดความ

เนาะพระพุทธราสักราสไกร อับาลขุสาจไน พุเจยสนูวจาปป์รฎิสนธิ ฯ ลิงสรเสีรมาตาคุณธงน้ เทาพระมาตุคุณ วิเสลอิตแองผุทิมเพีย ฯ

คำแปล

อันพระพุทธรูปเจ้าผู้ตรัสรู้มากมาย เสมือนด้วยเม็ดทราย หาทันด้วยจับปฏิสนธิ ฯ
ล้วนสรรเสริญคุณพระมารดา เรียกพระมาตุคุณ วิเศษหนักหนา หามืออะไรเปรียบเลย ฯ

(พุทธศาสนบัณฑิตย, 2539 ซ : 62-63)

2.2 งดเว้นจากการทำชั่ว เป็นมงคลข้อที่ 19 ในมงคลสูตร คือ อารตี วิรตี ปาปา โดยเรื่องพระรามของเขมร (รามเกรตต์) สอนให้ไม่จองเวรต่อกัน เพราะการไม่จองเวรต่อกันถือเป็นการหยุดยั้งความอาฆาตแค้นที่อาจเป็นไปได้โดยไม่รู้จัก ดังที่พระรามสอนพระลักษมณ์ว่าอย่าจองเวรนางไกเกสรี เพราะเป็นบาปหนัก และนางไกเกสรียังเป็นผู้มีพระคุณ ความว่า

คำถอดความ

ถ้าไหวรลกุศลกุบิธา คิดจงเทสา นิงอนกฐ์มานคุณโอง ฯ อไฟเมาะบาปธุงนั
ไกร กุเธวีเจมาะไน จูรบารัสายเกรธา ฯ

คำแปล

ว่าไอ้วรลัทธิจงอย่า คิดจงโทษา กับผู้มีคุณยิ่งอนันต์ ฯ ความนั้นจะเป็น
บาปมหันต์ อย่าทำดังนี้เลยเอย จงเจ้าสลายไกรธา ฯ

(พุทธศาสนบัณฑิตย, 2539 ก : 39)

นอกจากนี้เรื่องพระรามของเขมร (รามเกรตต์) ยังสอนให้เห็นอีกว่า การจองเวรต่อกัน ไม่มีประโยชน์อันใด ในทางตรงข้ามอาจสร้างความเดือดร้อนให้กับคนหมู่มาก ดังที่เสนาบดีกรุงซีตชิน สอนสุครีพว่า หากสุครีพตามไปสังหารควายทุกี เพราะผูกเวรควายตัวนั้นที่ฆ่ากรุงพาลี ประชาชนทั้งหลาย ก็จะขาดที่พึ่ง ดังความว่า

คำถอดความ

สุครีพบนเทาทุกุขทล่ เสายเสากาณล่ รล่งรลามเนตรา ฯ สุครีพเกรธาชนทุล
ถานูวอสเสนา เยาธามุขมนตรีมิง ฯ อยุอิติจิตตเจตนาครงเสพเสยราชยสนง
กรุงราชพาลีเชษฐา ฯ อยุนูวตามพิฆาตมหิงสา พาเลานูวพาลา มกชาตธูรวุกราน ฯ
มนตรีทุลทาล์สูมทาน กุพระองคมาณ พระหญทัยจงเวรา ฯ เป็เสตจเทตามมหิงสา
เบาะบ่งเสนา ปรชานูราสตรพลนิกร ฯ สมสนุยเชิงท่างพระนคร อสงคพานร เนะ
อิตพนัก่าเหยียมา ฯ

คำแปล

สุครีพบรรเทาทุกข์ทน เสวยโคกลันพัน น้ำเนตรไหลหลังละลाम ฯ สุครีพ
พันธุรไกรธา กับเหล่าเสนา โยธามุขมนตรีทั้งผอง ฯ ข้าหามีจิตเจตนา ครองเสพ
เสวยราชย์สนอง กรุงราชพาลีเชษฐา ฯ อันข้าจะตามพิฆาตมหิงสา ผู้พาลพาลา
มาเป็นศัตรูรุกราน ฯ มंत्रीทุลทัดขอประทาน พระองค์อย่ามีดวงมาน พระหญทัย
จงเวรา ฯ หากพระองค์เสด็จตามมหิงสา ละทิ้งเสนา ปรชานูราชฎีพหลนิกร ฯ
คงหมดสิ้นทั้งพระนคร หมดองค์พานรไม่มีที่พึ่ง เลยนา ฯ

(พุทธศาสนบัณฑิตย, 2539 ง : 62-63)

คำสอนเรื่องตเว่นจากการทำชั่ว ยังปรากฏในตอนทีอินทรชิตถูกพระลักษมณ์ฆ่าตาย ฝ่ายกรุงราชนิโกรธแค้นมากจนคิดฆ่านางสีดา แต่รักษเสนาบดีได้ห้ามไว้ เนื่องจากเห็นว่า หากฆ่านางสีดาให้ตายไปก็ไม่เกิดประโยชน์อันใด ดังความว่า

คำถอดความ

เทาะเบยนสีดาโอยอนทราย พระรามเทพนาย นูวฎาจ้อวีแอ พระองค์ ฯ พระรามภูจพริกสาทรง ภูะเฎิมขพลช่ง พุทธิงทรโถมสาธา ฯ สีตาภูจวลิมวยณา ภูะเฎรามพริกสา ลัปนลัพงวลสิพัทฐ ฯ เทาะนาเบยนเฒเเาะโอยบาต เราจแตรวลิกาท เฒเเาะพุแกลอนทราย ฯ กุติมวย ฆอุอุปมาถวาย อนกมวยทรงรูปกาย อนกมวยนูว เบยนพาธา ฯ เทาะเฎียรเทายลัฉายา เทาะนูวยกสาสุตรา ก็กาตฉายาอนกเนาะ ฯ ภูลั แบกแฉบฉา ปรังเคะาะ พุแกลตรุวเฉพาะ ตรังองคองกเนาะเเหียณา ฯ กุติมวยฆอุอุปมา ถา พลัมวยมหิมา กัสลนูวพิลยงฆนง ฯ รัพสเนาะฆ่าเเหียลูนเทหาเหาง ยลัแตคนลง แกล สกสัณภพลัเนาะ ฯ เทาะปนูวเบยตเบยน พลันาลูนเทหา ยลัแตสกเนาะ วายวาทกัจาทสก เนาะ ฯ ภูลัฎาจ้อจาทช่จายช่จายเระาะ พุแกลตรุวเฉพาะ ตรังองคพลัเนาะเเหียณา ฯ พลัเนาะคัพระรามา สกภูจสีตา เทพิสิริรัตนมารยาท ฯ เนาะปนูวเบยตเบยนสีดา โอยฆาต สีตาพูอาต พังมงคจเริ่นราชา ฯ

คำแปล

แม่เปียดเบยนสีดาให้อันทราย แต่พระรามเทพนั้น หาได้ขาดอะไรที่พระองค์ ฯ พระรามตั้งหนึ่งพฤกษาทรง ดุจตั้งสูงส่ง และแม่กั๊ก้านสาธา ฯ สีตาดังหนึ่งเภาวัลย์นา ขึ้นได้พฤกษา อันมีเภาวัลย์พันไว้ ฯ แม่เปียดเบยนต้นไม้นั้นให้หาย ตัดเภาวัลย์ให้มลาย ไม้นั้นหาอันทรายไม่ ฯ ความหนึ่งนั้นข้าพระองค์อุปมาถวายว่า ผู้หนึ่งทรงรูปกาย ผู้หนึ่ง จะเปียดเบยนพาธา ฯ แม่เดินไปถึงฉายา แล้วเอาศาสตรา ตัดเงาผู้นั้นทันใด ฯ ถึงดาบ แดกบั้นเหมือนด้ามหลวมหลุด ไม่เคยถูกองค์ผู้นั้นเลยนา ฯ ความอีกหนึ่งข้าพระองค์ อุปมาว่าจูงหนึ่งมหิมา มีไธด้วยพิชร้ายแรง ฯ งูนั้นกัดแล้วเลื้อยไป เห็นแต่คราบอยู่ทาง ซึ่งคราบลอกของงู ฯ แม้จะเปียดเบยนงูซึ่งเลื้อยไป เห็นแต่คราบอยู่จะตวัดตีกำจัด คราบนั้น ฯ แม้ขาดกระจายไปสิ้น ก็ไม่เคยถูกเฉพาะตัวงูนั้นเลยนา ฯ งูนั้นคือพระรามา คราบดุจสีตา เทพิสิริรัตนมารยาท ฯ ถึงแม้จะเปียดเบยนสีดาให้ถึงฆาต สีดาไม่อาจ เป็นมงคจเริ่นในพระราช ฯ

(พุทธศาสนบัณฑิตย, 2539 ญ : 10-12)

2.3 รู้จักเคารพ เป็นมงคลข้อที่ 22 ในมงคลสูตร คือ **การโว จ** โดยเรื่องพระรามของเขมร (รามเกรต) สอนให้เคารพผู้ใหญ่ กล่าวคือ น้องต้องเคารพพี่ เพราะพี่เปรียบเสมือนพ่อ นอกจากนี้ยังสอนไม่ให้น้องถือโกรธผู้เป็นพี่ ดังที่กุมภการณกล่าวกับพิเพก ความว่า

คำถอดความ

นาปามกชาตรุวเน็งอนกขาบง ฯ อนกเสมีพระชนกบาเหาง พุควรบางจ เทหาสานุเทหาสรังถุทาน ฯ อนกชาอิสูรฎัปรมาณ เมตจปาอาจหาน ปรมาณปรมาท เซลฐา ฯ

คำแปล

อันน้องมาเป็นศัตรูกับพี่ ๆ ผู้เปรียบดั่งพระชนกเจ้าเอ๋ย นั้นไม่ควรเลยที่น้อง
จะผูกโทษานุโทษ ๆ ท่านเป็นผู้ใหญ่เหลือประมาณ เหตุใดเจ้าจึงอาจหาญ ประมาณ
ประมาณเชษฐา ๆ

(พุทธศาสนบัณฑิตย, 2539 ฌ : 10)

2.4 การกระทำนิพพานให้แจ้ง เป็นมงคลข้อที่ 34 ในมงคลสูตร คือ นิพพานสัจฉิกิริยา
จ โดยเรื่องพระรามของเขมร (รามเกียรติ์) ได้แสดงให้เห็นว่า นิพพาน คือ ความสิ้นต้นเหตุ ดังที่พระราม
กล่าวกับนางสีดา ความว่า

คำถอดความ

บงนุวนำเมกนลงแลงสถาน อวิชาปิบังขาน บงแวงบงวิลภพจรก ๆ บงนุวนำเม
มาลเทาฎาก ฎลสถานอิตชพาก คิมหานิโรธนิพพาน ๆ

คำแปล

พี่จะพาเจ้าข้ามพ้นสถาน อวิชาอันขัดขวาง ความเมามัวลุ่มหลงภพจักร ๆ
พี่จะพาแม่มาศไปพัก ดลสถานพำนัก คีอมหานิโรธนิพพาน ๆ

(พุทธศาสนบัณฑิตย, 2539 ข : 6)

2.5 มีสติไม่ประมาท เป็นมงคลข้อที่ 21 ในมงคลสูตร คือ อปปมาโท จ โดยเรื่อง
พระรามของเขมร (รามเกียรติ์) สอนให้สำรวจความพร้อมของตนเองก่อนทำการต่าง ๆ ดังที่ชมพูปาน
กล่าวว่า การรบกับข้าศึกให้ชนะจะต้องรู้กำลังของข้าศึกเสียก่อน ดังความว่า

คำถอดความ

เมาะฎึงพลา นูยทุทกียกชัยชล ๆ แลงฎึงจรกพยุหมณฑล จตุระพยุหครองพล
มหินทรีพิยุหพลพยุห ๆ

คำแปล

แม้รู้ว่ารู้กำลัง จะยุทธนาการก็สามารถเอาชัยได้ ๆ อีกทั้งต้องรู้จักพยุหมณฑล
จตุระพยุหครองพล มหินทร์คือพยุหะพลพยุหะ ๆ

(พุทธศาสนบัณฑิตย, 2539 ข : 36-37)

นอกจากนี้เรื่องพระรามของเขมร (รามเกียรติ์) ยังสอนอีกว่าการใช้ใครให้ทำงานสิ่งใด
ควรพิจารณาให้เหมาะสม ดังที่พระรามพิจารณาว่าในการส่งทูตไปเจรจากับมหาชมพูราชา ไม่ควรให้
หนุมาณไปเพียงผู้เดียว แต่ควรให้องคตไปด้วย เพราะหนุมาณมีนิสัยก้าวร้าว ส่วนองคตนั้นมีความสุข
และสามารถเจรจาแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี ดังความว่า

คำถอดความ

ควรเปรีหนุมาณฎ้อทว เทริสทรงพลพาล กิเพาะกำลังนิรภัย ๆ ธงน ธงรมา
อธยาสุริย เมาะจิตตขลังไกร ปุระประทุสตุพุด ๆ แกรงเคธวี โยยขุสจิตต หนุมาณ
ริงฤทธิ พุคิตอเพ็ธงนุสรล ๆ ธมมตาอนกนาราชสารพากยเพจนธงนุสรล อตโอน
โดยธรรมสุจริต ๆ นิงเอยงยกเคชามิตร ลคักเคโยยขุสจิตต ก็โยยหนุมาณอตเหาง ๆ

- นภาพกร ศรีสม. (2567). การจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ. *วารสารเมธีวิจัย*. 1(3), 40-46.
- นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. (2521). *วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: พิมพ์เนศ.
- บังอร ปิยะพันธุ์. (2537). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- บุษบา เรืองศรี. (2548). *วรรณศิลป์และภาพสะท้อนวัฒนธรรมเขมร ในรามเกียรติ์ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย เล่มที่ 1-10*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระราชปรียัติ [สุฤษดิ์ สิริธโร]. (2549). *งานวิจัยและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พัฒน์ เพ็งผลา. (2556). *วรรณกรรมบาลีในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พุทธศาสนบัณฑิตย. (2539 ก). *เรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 1*. พนมเปญ: พุทธศาสนบัณฑิตย.
- _____ (2539 ข). *เรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 2*. พนมเปญ: พุทธศาสนบัณฑิตย.
- _____ (2539 ง). *เรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 4*. พนมเปญ: พุทธศาสนบัณฑิตย.
- _____ (2539 ช). *เรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 7*. พนมเปญ: พุทธศาสนบัณฑิตย.
- _____ (2539 ซ). *เรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 8*. พนมเปญ: พุทธศาสนบัณฑิตย.
- _____ (2539 ฉ). *เรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 9*. พนมเปญ: พุทธศาสนบัณฑิตย.
- _____ (2539 ญ). *เรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 10*. พนมเปญ: พุทธศาสนบัณฑิตย.
- ศานติ ภัคดีคำ. (2550). *ความสัมพันธ์วรรณคดีไทย-เขมร*. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ศิวพร ชัยประสิทธิกุล. (2553). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สนิท ตั้งทวี. (2527). *วรรณคดีและวรรณกรรมพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เสฐียรโกเศศ. (2550). *อุปกณ์รามเกียรติ์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม.